

‘Ik geloof dat ik geloof’

Vrijzinnig christendom en religieus humanisme:

Cursusaanbod 2025-2026

Inhoud

Inleiding	1
Deel 1	3
<i>Academisch Onderwijs</i>	3
1. Religie in de seculiere tijd: humanisme in relatie tot jodendom, christendom, islam; boeddhisme, hindoeïsme, confucianisme, daoïsme	4
2. Religieus humanisme: historische lijnen en hedendaagse thema's	6
3. Vindingrijk geloofsdelen (inventief-theologische exercities)	7
Deel 2	8
<i>Cursussen</i>	8
4. Oriëntatietraject theologie en levensbeschouwing	9
5. De mens als vraag naar de mens. Denkers tussen humanisme en religie in de westerse cultuurgeschiedenis	10
6. Religieus humanisme: Een tocht door de tijd	14
7. De verborgen kracht van verwondering en verbeelding.....	15
Deel 3	16
<i>Lezingen en conferenties</i>	16
8. De Vrijzinnige Lezing.....	17

Inleiding

In deze brochure presenteren de leden van het *Vrijzinnig Universitair Netwerk* de highlights van hun onderwijs, binnen de universiteiten waar zij werkzaam zijn, maar ook daarbuiten, in open collegereeksen, trainingen, lezingen en conferenties voor een breed publiek. In hun onderwijs belichten zij de vrijzinnige en religieuze stem in de theologie, de religiestudies en de filosofie, maar ook in de praktijk van geloofsgemeenschappen in de 21ste eeuw. Die stem stelt meer vragen dan dat zij antwoorden in petto heeft: wat is de plaats en de rol van religie in de moderne, seculiere tijd?

Het VUN wordt ondersteund door de Stichting Stimulering Vrijzinnig Gedachtegoed (SSVG). Op haar website vindt u meer informatie over het netwerk:

<https://voormeervrijzinnigheid.nl/vrijzinnig-universitair-netwerk/>.

U wordt in de brochure, indien meer informatie gewenst is, telkens doorgeleid naar de websites van de instituten die het desbetreffende onderwijs organiseren. In het eerste deel presenteren we universitaire modules, in het tweede cursussen voor een breed publiek, en in deel 3 vindt U de lezingen en conferenties.

Namens het VUN-bestuur,
Laurens ten Kate, Hetty Zock en Christa Anbeek

Deel 1

Academisch Onderwijs

1. Religie in de seculiere tijd: humanisme in relatie tot jodendom, christendom, islam; boeddhisme, hindoeïsme, confucianisme, daoïsme

Hoe heeft religieus humanisme zich ontwikkeld tot een nieuwe manier van kijken naar leven

Is humanisme een ouderwets woord geworden, of kan het in deze tijd nieuwe betekenissen krijgen? En hoe zit het met de relatie tussen humanisme en religie in onze tijd? Deze bachelormodule aan de Universiteit voor Humanistiek vormt een stevige inleiding in de vrijzinnige theologie, de religiestudies, de cultuurgeschiedenis en de godsdienstfilosofie.

We gaan in op de historische overgang van ‘mythos’ naar ‘logos’ en op de theorie van de ‘axiale wending’ in de westerse geschiedenis. We doen dat aan de hand van denkers als Charles Taylor, Friedrich Nietzsche, Emmanuel Levinas. We verdiepen ons in verschillende betekenissen van vrijzinnige religiositeit en humanisme, van de oudheid tot nu: zo verschijnen vrijzinnigheid en humanisme soms als wereldbeeld of levensbeschouwing, soms als beschavingsideaal, dan weer als persoonlijke levensstijl of als politieke beweging van emancipatie.

Daarna concentreren we ons op de drie religieuze tradities die op de westerse cultuur hun stempel hebben gedrukt: de joodse, christelijke en islamitische tradities, als ook op de spituele tradities in wat men het ‘Oosten’ noemt: van boeddhisme tot daoïsme. Deze religieuze ‘configuraties’ worden telkens vergeleken met het humanisme. Ze worden eerst behandeld vanuit hun verhaaltradities, in het bijzonder hun schepping- en oorsprongsverhalen, en de invloed die deze oerverhalen nog steeds hebben op ons beeld van de mens, van de natuur, van goed en kwaad en man en vrouw. Vervolgens is er aandacht voor de theologie van deze religies, voor hun sociaal-politieke geschiedenis tot in de huidige tijd, en voor hun relatie met kunst, literatuur en muziek.

Het boek *25 Eeuwen theologie: teksten en toelichtingen* (Amsterdam: Boom 2017) zal hier de rode draad zijn.

Praktische informatie	
<i>Instelling</i>	Universiteit voor Humanistiek
<i>Locatie</i>	Kromme Nieuwegracht 29 te Utrecht
<i>Docenten</i>	Dr. Daan Oostveen
<i>Data</i>	Jaarlijks, begin september – half november
<i>Ingangseisen</i>	VWO/HBO/toehoorder
<i>Niveau</i>	Bachelor universiteit
<i>Kosten</i>	Geen
<i>Te behalen</i>	7,5 ECTS
<i>Aanmelden</i>	Informatie volgt in de loop van 2026. Dit vak is kosteloos te volgen voor studenten die ingeschreven zijn aan een Nederlandse universitaire instelling; ofwel binnen een minor-pakket met meer modules, of als afzonderlijk bijvak. Het vak kan ook tegen betaling als toehoorder gevolgd worden.
<i>Meer informatie</i>	...volgt in de loop van 2026.

2. Religieus humanisme: historische lijnen en hedendaagse thema's

Hoe heeft religieus humanisme zich ontwikkeld tot een nieuwe manier van kijken naar leven

Religieus humanisme reflecteert op fundamentele vragen over mens-zijn in relatie tot de wereld waarvan wij deel uitmaken in al haar schoonheid, kwetsbaarheid, weerbarstigheid en mogelijkheden voor transformatie. De term religieus humanisme wekt vaak verbazing, omdat verondersteld wordt dat religie en humanisme op gespannen voet met elkaar staan. Toch heeft religieus humanisme diepe wortels in het humanistisch christendom van

o.a. Erasmus, dat heel invloedrijk is geweest in het Nederlandse levensbeschouwelijke landschap. We bestuderen die rijke geschiedenis, die veel leert over hoe christendom en humanisme zich in Nederland ontwikkeld hebben. Op basis van deze historische studie onderzoeken we de hedendaagse betekenis van religieus humanisme. Daarbij staat de kwetsbaarheid van de mens in een veelal overweldigende wereld centraal. Religieus humanisme verzet zich tegen de onverschilligheid en exclusiviteitsaanspraken waarmee mensen elkaar en andere bestaansvormen vaak tegemoet treden. Het benadrukt daar tegenover onze afhankelijkheidsrelaties en de noodzaak om in partnerschap de aarde leefbaar te houden.

Praktische informatie	
<i>Instelling</i>	Vrije Universiteit Amsterdam, School of Religion & Theology
<i>Locatie</i>	De Boelelaan 1105, 1081 HV Amsterdam, zaal nader bekend te maken
<i>Docenten</i>	Hans Alma en gastdocenten: Jos de Wit, Johan Roeland, Laurens ten Kate, Stephan Huijboom, Chris Doude van Troostwijk, Arjo Klamer en Manuela Kalsky
<i>Data</i>	27/10 t/m 3/12/2025, college op ma. van 11:00 tot 12.45 uur en op woe. van 9:00 tot 10:45 uur
<i>Ingangseisen</i>	Bachelor op HBO of WO niveau
<i>Niveau</i>	Premaster
<i>Kosten</i>	Via contractonderwijs: € 750,-
<i>Te behalen</i>	6 ECTS Bewijs van deelname bij contractonderwijs na voldoende gemaakte toets
<i>Aanmelden</i>	Mail naar Hans Alma: h.a.alma@vu.nl
<i>Meer informatie</i>	Religieus Humanisme Studiegids

3. Vindingrijk geloofsdelen (inventief-theologische exercities)

Een fraaie inleiding in wat vrijzinnige filosofen en theologen 'inventieve theologie' noemen. Naar een 'kunst van geloven die de mens goed doet'...

In deze collegeserie, gaan we in op de theorie en praktijk van een nieuw type vrijzinnige theologie, dat we *inventief geloofsdelen* hebben gedoopt. De acht bijeenkomsten beginnen telkens met een theoretisch-filosofische beschouwing op de actuele relevantie van de (vrijzinnige) theologie en op methodologische vragen. In de middag gaan we aan de slag met lemma's uit het *Lexicon Vindingrijk Geloven* (te verschijnen bij Skandalon in 2025), waaraan meer dan honderd auteurs uit de brede vrijzinnigheid hebben bijgedragen.

Uitgangspunt van de colleges vormt een kritiek op de nog steeds aangehangen mythe die wil dat de Rede het geloof heeft overwonnen. De realiteit laat iets anders zien: de radicaal-seculiere samenleving van Verlichting en moderniteit gelooft meer dan ooit. Maar dit geloven heeft zijn religieuze focus verloren, is uitgewaaid en nestelt zich in soms bedenkelijke gedaanten: esoterisme en complotdenken, financieel-economische discoursen, communicatie- en authenticiteitsdwang, technologisch optimisme of eschatologisch catastrofisme. Wie in dit *tohuwa-bohu* het hoofd koel wil houden, moet niet alleen een gezond verstand, maar ook gezond en kritisch geloof ontwikkelen. Een praktijk van bewust en geëmancipeerd geloven is vereist. *Aude sapere* riep Kant uit: 'verlaat de onmondigheid die je aan jezelf te wijten hebt'. *Aude credere* klinkt het vandaag: wie aan geloven doet, moet vandaag de moed hebben zelf de verantwoordelijkheid voor zijn of haar theologie te nemen. Alleen gezond geloven kan grenzen stelt aan het ongebreidelde en blinde 'geloven'. De Verlichting is nog niet afgerond: na de kritiek op de denken, moeten we vandaag vooral werken aan een inventieve geloofskritiek. We zijn op zoek naar een *ars bene credendi*, een 'kunst van geloven die de mens goed doet'. Hoe kan de vrijzinnige traditie voor dit gezonde geloven een voedingsbron zijn?

Praktische informatie	
<i>Instelling</i>	VU (<i>School of Religion & Theology</i> ; <i>Doopsgezind Seminarium</i> i.s.m. <i>LSRS-Luxembourg</i>)
<i>Locatie</i>	Amsterdam
<i>Docent</i>	Prof. dr. Chris Doude van Troostwijk
<i>Data</i>	2 juni, 4 juni en 9 juni 2026, steeds van 10.00-12.00 en 14.00-16.00
<i>Ingangseisen</i>	Kennis, inzicht en vaardigheden op het niveau van een graad bachelor WO
<i>Niveau</i>	Master
<i>Kosten</i>	Geen (Open Colleges voor belangstellenden en voor reguliere studenten)
<i>Te behalen</i>	6 EC
<i>Aanmelden</i>	c.h.doudevantroostwijk@vu.nl
<i>Meer informatie</i>	Voor actuele informatie, volg de website www.vrijzinnigetheologie.com

Deel 2

Cursussen

4. Oriëntatietraject theologie en levensbeschouwing

Een kennismaking met theologie en levensbeschouwing in vrijzinnig perspectief in anderhalf jaar op zaterdagen.

Een traject van anderhalf jaar verdeeld over 25 zaterdagen, en een slotweekend. Het oriëntatietraject biedt een (nadere) kennismaking met theologie en levensbeschouwing, waarbij studenten zoveel mogelijk wegwijs gemaakt worden om een eigen weg en – indien gewenst - een mogelijk vervolgtraject

elders te kunnen gaan. Vooral gericht op mensen die zich in een wat latere fase van hun leven op dit gebied willen (her)oriënteren in een ruimdenkende omgeving, bijvoorbeeld in aansluiting op vrijwilligerswerk of voor verbreding van professionele inzet.

Praktische informatie	
<i>Instelling</i>	Opleidingsinstituut voor theologie, levensbeschouwing en geestelijke begeleiding in Vrijzinnig Perspectief (OVP)
<i>Locatie</i>	De Woudkapel, Beethovenlaan 21, 3723 JJ Bilthoven
<i>Docenten</i>	diverse docenten
<i>Data</i>	Start begin 2026
<i>Ingangseisen</i>	HBO denk, schrijf- en studieniveau
<i>Niveau</i>	HBO denk, schrijf- en studieniveau
<i>Kosten</i>	± €2400,- voor het totale traject (excl. studieboeken)
<i>Te behalen</i>	Certificaat
<i>Aanmelden</i>	Via website of studiesecretariaat@instituutovp.nl
<i>Meer informatie</i>	https://www.instituutovp.nl/trajecten/orientatietraject/

5. De mens als vraag naar de mens. Denkers tussen humanisme en religie in de westerse cultuurgeschiedenis

In deze jaarlijkse achtdelige cursus bestuderen we denkers die bewust of onbewust laveren tussen een spirituele en een aardse, een religieuze en een seculiere visie op het leven en op de wereld.

We beginnen in november 2025 met jaargang 4 van deze HOVO-leergang: we gaan van Erasmus naar Schleiermacher. We zullen ontdekken dat het geloof in de mens noch het afscheid van de goden nieuwe waarheden en zekerheden opleveren. Integendeel: de mens wordt voor zichzelf meer en meer een vraag. Dat

gold voor Socrates in de oudheid, voor Augustinus in de middeleeuwen, voor Erasmus en Pascal in de renaissance en de vroegmoderne tijd; en het komt als maar sterker naar voren als we langzamerhand onze tijd binnentreden.

De volgende denkers komen in de acht lessen ter sprake:

1. Erasmus – naar een humanistisch christendom
2. Luther – de vrije wil bestaat niet...
3. Abarbanel – de Messias woont in ons...
4. Descartes en Voetius – de rede tegenover de voorbeschikking
5. Pascal – de redenen van het verstand en de redenen van het hart
6. Spinoza – God in de natuur
7. Shawkani – tegen de blinde navolging
8. Schleiermacher – religie tussen gevoel en verstand

De cursus bestaat uit interactieve colleges waarin tevens fragmenten van de behandelde denkers worden bestudeerd. Het boek *25 eeuwen theologie: teksten en toelichtingen* (Amsterdam: Boom) dient daarbij als handleiding en moet worden aangeschaft.. Het geheel wordt geïllustreerd met beeld en muziek.

Jaargang 2 van deze cursus wordt in het voorjaar van 2024 ook in Rotterdam aangeboden!

Kijk op [Cursus HOVO Ten Kate Rotterdam](#)

Praktische informatie	
<i>Instelling</i>	Hovo Utrecht
<i>Locatie</i>	Binnenstad Utrecht. Wordt later bekend gemaakt
<i>Docent</i>	Prof. dr. Laurens ten Kate
<i>Data</i>	Acht donderdagen van 13.15-15.00 in november, december en januari. Kijk op cursus HOVO Ten Kate (informatie over de cursus vanaf november 2025 is in het voorjaar vvan dat jaar beschikbaar) Daarna ieder jaar van november tot januari.
<i>Ingangseisen</i>	Geen

<i>Niveau</i>	Geen specifiek niveau. Er is geen specifieke voorkennis vereist. De docent poogt het onderwerp zo toegankelijk mogelijk te presenteren met regelmatige herhaling van de stof. Gelegenheid tot vragen en gedachtewisseling.
<i>Kosten</i>	€280,-
<i>Te behalen</i>	Er is geen diploma aan deze cursus verbonden.
<i>Aanmelden</i>	https://www.hovoutrecht.nl/cursus/de-mens-als-vraag-naar-de-mens/
<i>Meer informatie</i>	https://www.hovoutrecht.nl/cursus/de-mens-als-vraag-naar-de-mens/

6. Religieus humanisme: Een tocht door de tijd

Wat is de historische en actuele betekenis van religieus humanisme?

De term religieus humanisme klinkt regelmatig in relatie tot vrijzinnig protestantisme. Het Apostolisch Genootschap noemt zich sinds 2015 een plaats voor religieus-humanistische zingeving en onderzoekt wat de betekenis daarvan is in de huidige

samenleving. De term religieus humanisme is relatief nieuw, maar als levensbeschouwelijke stroming kan het op een lange geschiedenis bogen. Op basis van drie kenmerken van religieus humanisme (persoonlijke geloofsbeleving, maatschappelijk verantwoordelijkheidsgevoel en ervaring van transcendentie) verkennen we die geschiedenis en hedendaagse invulling(en). Vragen die aan de orde komen zijn bijvoorbeeld: Hoe verhoudt het bijbels humanisme van de Renaissance zich tot wat we nu als kernwaarden van religieus humanisme onderscheiden? Hoe is van oudsher de relatie tot kunst en wetenschap? Hoe kunnen we de rol van verbeelding in religieus humanisme begrijpen, ook vanuit de eigen ervaring? Met dit alles wordt interactief gewerkt om ook de eigen relatie tot religieus humanisme te onderzoeken.

Praktische informatie

<i>Instelling</i>	Apostolisch Genootschap
<i>Locatie</i>	Centrum voor Religieus Humanisme, Villa Berg en Dal, Baarn
<i>Docenten</i>	Prof. dr. Hans Alma en Drs. Jos de Wit
<i>Data</i>	10 januari, 17 januari, 24 januari, 31 januari 2026, 10:00 tot 15:00 uur
<i>Ingangseisen</i>	Geen
<i>Niveau</i>	De cursus is bedoeld voor iedereen die interesse heeft in religieus humanisme. De cursus stelt geen eisen qua vooropleiding maar vraagt wel voorbereiding in de vorm van het lezen van populair wetenschappelijke teksten.
<i>Kosten</i>	€250,- (€125 voor studenten)
<i>Te behalen</i>	Certificaat
<i>Aanmelden</i>	Cursus Religieus-Humanisme
<i>Meer informatie</i>	Cursus Religieus-Humanisme

7. De verborgen kracht van verwondering en verbeelding

Hoe kunnen we de waarden van waaruit we leven op beeldende wijze vorm geven en tot uitdrukking brengen?

Vrijzinnig protestantisme en religieus humanisme zijn nogal ‘talig’. Taal – zeker de rationele taal die we doorgaans hanteren – heeft haar beperkingen. Talige uitdrukkingen kunnen ‘sleets’ worden of abstract blijven. Daarom is het goed ook andere uitdrukkingsvormen voor wat we nastrevenswaardig vinden met elkaar te verkennen. Dat kan helpen om weer nieuwe inspiratie op te doen om belangrijke waarden in je dagelijks leven te realiseren. Met behulp van onze

verbeeldingskracht kunnen we tot nieuwe vormen van expressie komen. Belangrijk is dat we ons eerst bewust worden van hoe en waar onze verbeelding werkt, en dat we haar vervolgens oefenen. Dat doen we met behulp van een stapsgewijze cyclus die een van de trainers, Hans Alma, ontwikkeld heeft in haar onderzoek naar zingeving en levensbeschouwing. Het vraagt geen speciaal creatief talent van de deelnemers. De werkwijze doet een beroep op verbeeldingskracht zoals we die allemaal in ons dagelijks leven inzetten. We worden bovendien geholpen door het kijken naar kunst en het spelen met de eigen herinnering. Zo ontdekken we wat de kracht van verwondering is. Aan de hand van duidelijke oefeningen zetten we in kleine groepjes en individueel steeds een stap in de richting van beeldende expressie van onze waarden en reflectie daarop.

Praktische informatie	
<i>Instelling</i>	Apostolisch Genootschap
<i>Locatie</i>	Centrum voor Religieus Humanisme, Villa Berg en Dal, Baarn
<i>Docenten</i>	Hans Alma, Jacky van de Goor, Aafke de Jong
<i>Data</i>	17 oktober, 31 oktober, 14 november, 28 november 2025, 10:00 tot 15:15 uur
<i>Ingangseisen</i>	Geen
<i>Niveau</i>	De cursus is bedoeld voor ieder die zijn of haar verwondering en verbeelding bewust(er) wil inzetten in de vormgeving van (samen)leven. De cursus stelt geen eisen qua vooropleiding maar vraagt wel voorbereiding in de vorm van het lezen van populair-wetenschappelijke teksten.
<i>Kosten</i>	€ 250 (met korting voor studenten)
<i>Te behalen</i>	Certificaat (SKGV accreditatie voor geestelijk verzorgers)
<i>Aanmelden</i>	https://www.apgen.nl/landingspaginas/training-de-verborgen-kracht-van-verwondering/
<i>Meer informatie</i>	https://www.apgen.nl/landingspaginas/training-de-verborgen-kracht-van-verwondering/

Deel 3

Lezingen en conferenties

8. De Vrijzinnige Lezing

De Vrijzinnige Lezing wordt jaarlijks gehouden in de Geertekerk te Utrecht gehouden en wil vernieuwende, vrijzinnige theologie uit binnen- en buitenland onder de aandacht brengen. Afwisselend spreekt een Nederlandse of een buitenlandse theoloog.

In 2026 vindt De Vrijzinnige Lezing plaats op vrijdag 27 maart. Dit keer met Ulrich Schmiedel, hoogleraar publieke en politieke theologie aan de Lund-universiteit in Zweden. Hij schrijft hierover: Migratie roept controverses op zoals nooit tevoren. In veel landen reageren politici en partijen op de toenemende aantallen vluchtelingen door te strijden om het strengste en meest angstaanjagende grensbeleid. In deze lezing wil ik beargumenteren dat deze situatie het oude debat tussen de verdedigers en de verachters van de

‘liberale’ theologie weer op gang brengt –alleen is de inzet deze keer veel hoger.

Ulrich Schmiedel

Welke theologie er in de publieke ruimte wordt gehoord, bepaalt letterlijk wie wel en wie niet kan overleven in het tijdperk van migratie. Gebaseerd op mijn werk met multireligieuze vluchtelingenorganisaties die actief zijn in heel Europa, schets ik hoe een “liberale” publieke theologie er onder deze omstandigheden uit zou kunnen en moeten zien.

Vrijzinnigheid komt naar voren als een categorie die het potentieel karakteriseert van een manier van denken en praten over God die verandering in de publieke ruimte teweeg kan brengen, juist omdat die noch vastgepind noch gesloten kan worden.

<i>Locatie</i>	Geertekerk, Utrecht
<i>Spreeker</i>	Ulrich Schmiedel
<i>Data</i>	Vrijdag 27 maart 2026, 20:00-22:00 uur
<i>Kosten</i>	€15 normaal tarief €10 voor studenten
<i>Aanmelden</i>	www.devrijzinnigelezing.nl/
<i>Meer informatie</i>	www.devrijzinnigelezing.nl/

- **Zie voor meer lezingen, verzorgd door VUN-leden onze website voormeervrijzinnigheid.nl. Kijk voor lezingen door Frits de Lange, voor lezingen door Chris Doude van Troostwijk, en [hier](#) voor lezingen door Laurens ten Kate.**

Deze brochure is een uitgave van het Vrijzinnig Universitair Netwerk (VUN).

Het Vrijzinnig Universitair Netwerk bestaat uit hoogleraren, universitair docenten en onderzoekers in Nederland: Hans Alma, Christa Anbeek, Rick Benjamins, Enrieke Damen, Chris Doude van Troostwijk, Pieter Dronkers, Manuela Kalsky, Laurens ten Kate, Arjo Klamer, Frits de Lange, Arie Molendijk, Johan Roeland, Froukje Pitstra, Hetty Zock. Het netwerk is opgericht in 2014 en wordt door de Stichting Stimulering Vrijzinnig Gedachtegoed organisatorisch en financieel ondersteund. Het netwerk streeft ernaar het onderwijs en onderzoek naar nieuwe betekenissen en praktijken van vrijzinnigheid en humanisme te versterken.

Neem voor meer informatie contact op met de beleidsmedewerker van het VUN, Bram van Boxtel, via info@voormeervrijzinnigheid.nl